

RECENSIES

HET MIDDELEEUWSE LEVENSGEVOEL

Vito Fumagalli, *Als de hemel zich verduistert. De geschiedenis van het middeleeuwse levensgevoel*. Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1992, 161 blz. ISBN 90-284-1572-6

In het huis van Kleio zijn vele kamers die in de loop van de eeuwen veranderen zowel wat betreft uitzicht als bewoning. De geschiedschrijving van de vorige eeuw bijvoorbeeld verschilt van de huidige : nieuwe items komen aan bod of aan dezelfde onderwerpen worden andere vragen gesteld, de methoden veranderen, enzovoort. De wisselende manier waarop de mens omgaat met zijn verleden is blijkbaar niet op een éénduidige manier te definiëren. Dit verklaart mede waarom de geschiedenis een 'discussie zonder eind' (P. Geyl) blijft.

Deze overweging klinkt ook door in het boek van de Italiaanse mediaevist Vito Fumagalli *Als de hemel zich verduistert*, een essay over het middeleeuwse levensgevoel. In zijn verantwoording schrijft de auteur ondermeer dat "deze bladzijden niet bestemd zijn voor specialisten...behalve dan om ze een nieuwe zienswijze voor te leggen over onderwerpen die ze al goed kennen" (blz. 22).

Waarover gaat het hier ? Fumagalli wil in zijn benadering van de (vroeg) middeleeuwen vooral oog hebben voor veranderingen in de mentaliteit. Via de bespreking van een tiental onderwerpen, zoals bijvoorbeeld natuur en mens, de schoonheid van het lichaam, honger en ziekte, jacht, geweld en oorlog, adel en geestelijkheid, tracht de auteur vat te krijgen op deze problematiek. Dus centraal hierbij staat niet de natuur of het gewelddadig optreden van ridders bijvoorbeeld, maar wel de manier waarop de vroeg-middeleeuwse mens de natuur, dit geweld heeft aangevoeld en ondergaan.

De diverse hoofdstukken zijn sterk ongelijk in omvang en in kwaliteit. Sommige geven een degelijke maaltijd waarvoor het de moeite waard is zich aan tafel te zetten, andere zijn eerder borrelhapjes, een vleugje smaak en ... voorbij.

De eerste hoofdstukken 'Als de hemel zich verduistert', 'Natuur en mens' en 'Levenden en doden', behoren duidelijk tot de eerste reeks.

Interessant is hier de beschrijving van de natuurwaardering en de verschuivende appreciatie van de dood. De ontwikkeling van de cultuur met daarin een toenemende rationaliteit heeft ter zake een belangrijke rol gespeeld. "In de eerste eeuwen van de middeleeuwen dacht men dat alles wat de grenzen van het normale overschreed, verwekt was door de natuur. Het ging om stoffelijke, zij het vaak monsterachtige wezens...Later werden ze daarentegen naar inhoud en uiterlijk bovennatuurlijk, naarmate de afstand tussen mens en natuur groter werd..." (blz. 38).

De motor achter deze veranderde visie op de natuur was vooreerst de groei van de materiële beschaving (van ongeveer de negende eeuw begon de landbouw enige betekenis te krijgen) waardoor de mens van de natuur vervreemde maar vervolgens ook de gestage opgang van een meer rationele houding die vanaf de twaalfde eeuw bij de ontwikkelden begon door te breken. (blz. 35)

Een gelijkaardig proces doet zich tevens voor in verband met de ervaring van de dood. "In een beschaving die met de dood op vertrouwde voet stond, was het sterven nog geen omatuurlijke of monstrueuze gebeurtenis, zoals later het geval zou zijn..." (blz. 72).

Uit de andere hoofdstukjes onthouden we nog enkele verwijzingen naar het 'aristocratiseringsproces' waarbij de krijgskunst als "een taak van één beperkte stand wordt gezien" (blz. 119). Aanwijzingen hiervoor vindt men vanaf de negende eeuw wanneer bijvoorbeeld blijkt dat vele vrije mannen niet meer onder de wapens worden geroepen (blz. 120).

Deze enkele interessante gezichtspunten ten spijt, kan men dit boek niet volledig geslaagd noemen. Vooreerst blijft de auteur té veel aan de oppervlakte. Nergens wordt zijn invalshoek geconfronteerd met de resultaten van het meer 'traditionele' historisch onderzoek. Zo zou het in zijn bespreking van de verhouding tussen mens en natuur boeiend zijn geweest om zijn ideeën even te plaatsen naast de filosofische of theologische inzichten ter zake. Ook zou het leerrijk geweest zijn om het aandeel van de grote kloosterhervorming van Cluny in de gewijzigde situatie van de adel of bij het ontstaan van een andere kijk op de dood, aan te geven. En zo kan men blijven doorgaan.

Nauw hierbij aansluitend is er het feit dat Fumagalli veel gebruik maakt van anecdotes. Dit levert zeker en vast enkele leesbare bladzijden op, maar draagt door de eerder ongelukkige keuze ervan niet bij tot de verduidelijking van het betoog.

Een tweede aanmerking betreft de opbouw van het werk. Men kan moeilijk beweren dat het hier gaat over een volwaardig boek. Eerder zijn het losse artikelen die de auteur op een slordige manier heeft samengevoegd; ze tonen de vele overlappingsen, het weinig samenhangend betoog, de schrijfwijze van eigennamen die naargelang het hoofdstuk verandert (zie Gerald van Aurillac), enzovoort

In zijn woord vooraf vergelijkt de Franse historicus Jacques Le Goff dit boek met Huizinga's meesterwerk *Herfstij der Middeleeuwen*. De vergelijking zou in het voordeel uitvallen van Fumagalli (blz. 11). Toen Le Goff dit schreef moet de mist boven Frankrijk wel heel dik zijn geweest.

Raoul BAUER